

بسم الله الرحمن الرحيم

الگوی رفتاری پیامبر با خویشاوندان به استناد آیات و روایات

استاد راهنما: سرکار خانم فاطمه خشتامن

نویسندگان:

زهره حسینیان

حدیث نوری

حدیث فتاحپور

مریم امیری مقدم

حوزه علمیه الزهراء سلام الله علیها گیلانغرب

استان کرمانشاه

پاییز 1403

چکیده

بدون شک رفتار انسان در طول زندگی ساختار شخصیتی او را تعیین میکند و این موضوع در برخورد او با اطرافیان نشانه هویت و اصالت اوست. یکی از روشهایی که میتواند شخص را در رسیدن به این مهم یاری کند انتخاب الگوی مناسب و شایسته است. قرآن کریم پیامبران را در زمانهای مختلف بهترین الگو برای عصرشان معرفی کرده و اسوه و نمونه ابدی که میتواند سرمشق کاملی برای هدایت و تأسی در رفتار و منش یک انسان داشته باشد پیامبراسام صلی الله علیه و آله است. این نوشتار به بیان الگوی رفتاری پیامبر با خویشاوندانش میپردازد و درصدد است با تعریفی از الگو و رفتار، بیان وجوه امتیاز پیامبر از منظر قرآن و نمونههایی از ویژگیهای شخصیتی ایشان مانند رعایت حقوق خانواده، نحوه رفتار با فرزندان و نوادگان و توجه به تربیت دینی آنها و ارتباط با خویشاوندان سببی و نسبی و بزرگداشت مقام آنها بخشی از زندگی این اسوه همیشه تاریخ را بازگو کند، تا بتوان با پیروی از ایشان به آن زندگی مدنظر اسام که مایه آرامش و سامت روح و جان است رسید. این پژوهش به روش نقلی توصیفی نگاشته شد و ازجمله مطالعات کتابخانهای است و سعی دارد با بهره‌گیری از آیات و روایات مطالب مفیدی را ارائه نماید.

واژگان کلیدی : پیامبر صلی الله علیه و آله، الگو، خویشاوندان، رفتار

مقدمه

الگوپذیری یکی از ویژگی‌های فطری بشر است و انسان در راه رسیدن به کمال از آن رو که ایده آل‌گرا و برتری‌جوست نیازمند یک نمونه عالی و بدون عیب و نقص است تا مسیر را برایش هموار کند. حال اگر این الگو از جانب خداوند متعال معرفی شده باشد قطعاً تمام خواسته‌ها و نیازهای بشر در نظر گرفته شده است.

خداوند متعال در آیه ۲۱ سوره احزاب لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ به صراحت نیکوترین الگو برای تمام زمانها را پیامبر گرامی اسام صلی الله علیه و آله معرفی می کند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای تمام طیف های جامعه الگو و نمونه است. دوران نوجوانی و جوانی پیامبر بهترین الگو برای جوانان است، نحوه برخورد آن بزرگوار با خانواده، نمونه ای عالی برای پدران و مادران و همسران است، شیوه ارتباط و تعامل ایشان با اقوام، همسایگان و هم کیشان و تمام افراد جامعه الگوی مناسب و درخور تامل است. رفتار و منش پیامبر به عنوان رهبریت حکومت اسامی و چگونگی مواجه ایشان با دشمنان می تواند راهنما و راهگشا برای سیاستمداران در جهان اسام باشد.

یکی از عرصه های مهم حیات انسان خانواده است و انسانها غالبا تمام منش ها و کنش های زندگی خود را در خانواده می آموزند. رفتار هرکس در درون خانه و با بستگان عاوه بر آنکه نشان دهنده شخصیت فکری و اخاکی اوست تاثیر مستقیم بر اعضای خانواده نیز دارد. از آن رو که در جوامع کنونی نظام اجتماعی دچار آسیب شده ارائه یک الگوی مناسب برای برخورد صحیح با بخش کوچک جامعه یعنی خانواده می تواند تاثیر بسزایی در بهبودی شرایط فعلی داشته باشد. نحوه برخورد پیامبر در خانه و ارتباط او با اعضای خانواده و خویشاوندانشان نمونه کاملی برای پیاده کردن آن در محیط خانه و خانواده است .

موضوع مطرح شده آن است که چگونه می توان از رفتار پیامبر صلی الله علیه و آله الگوبرداری کرد ؟ در راستای پاسخ به این پرسش، پژوهش های مختلفی انجام شده است؛ برای مثال : کاظمی در مقالهای تحت عنوان (بررسی سیره رفتاری پیامبر اکرم با همسران) این موضوع را مطرح کرده است که: « زندگی خانوادگی یکی از مهم ترین پایگاه های اجتماعی زندگی بشر است و همسران به عنوان دو رکن اصلی خانواده، باید برای تعالی آن بکوشند. پیامبر اسام(ص) به عنوان سرچشمه کمالات بشری، بهترین الگوی رفتاری برای همسران تمام انسان هاست .» (کاظمی، رویا، ۱۳۹۸، چکیده) در مقاله دیگری عرفان به سیمای رسول خدا در قرآن اشاره دارد (عرفان، حسن، ۱۳۹۲). در باب الگوی رفتاری پیامبر از جنبه های مختلفی پژوهش شده است و کتب فراوانی به سیره عملی آن حضرت پرداخته اند و البته نوشتار حاضر درصدد بررسی این سوال است که پیامبر برای خویشاوندانش چگونه الگویی بوده است؟ در پاسخ به این پرسش سوااتی مطرح میشود که : ۱- الگو و رفتار به چه معناست؟ ۲- وجوه امتیاز پیامبر از منظر قرآن برای الگو شدن چیست؟ ۳- نحوه برخورد پیامبر در محیط خانه با اعضای خانواده و در ارتباط با خویشاوندان سببی و نسبی چگونه بوده است؟ نحوه پاسخگویی به این سوالات در نوشتار حاضر به روش مطالعات کتابخانه ای و به روش نقلی توصیفی است.

اصوا در هر پژوهشی بسته به عنوان و موضوع آن واژه‌ها و اصطلاحاتی وجود دارد که ازم است قبل از تبیین موضوع تعریف شود تا هم ابهام احتمالی موجود در متن برطرف شود و هم گستره موضوع مشخص شود به همین منظور در این مقاله هم، ابتدا به تعریف اصطلاحات عنوان و سپس به برخی مفاهیم مرتبط با بحث پرداخته شده است.

۰۱ الگو

الگو در لغت به معنای اسوه، پیشوا، مقتدا، قدو و سرمشق آمده است^۱. اسوه به معنای پیروی انسان از غیر در کار خوب یا کار بد است^۲. در معنای اصطلاحی الگو تعبیر متفاوت است ولی اغلب نزدیک به هم هستند. در علوم اجتماعی الگوها و شیوه‌های زندگی، نشأت گرفته از فرهنگ است که افراد به طور طبیعی با آنها سروکار دارند و اعمال خود را با این الگوها تطبیق می‌دهند. در حوزه تعلیم و تربیت، معنای اصطلاحی الگو کاما با معنای لغوی آن تطابق دارد و به طرح و نمونه یا مدلی از شکل یا اشیاء یا موردی از رفتار اطلاق

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۱۵۳^۲ راغب اصفهانی، مفردات فی غریب القرآن، واژه اسوه

نتیجه گیری

با توجه به مطالبی که ارائه شد می توان گفت از آنجا که یکی از ویژگیهای بشر الگوپذیری است خداوند متعال در طول زندگی بشر افرادی را از جنس خودشان برای هدایت و رهبری انسان برگزیده و آنها را الگویی برای رسیدن به کمال و مقامات عالیه معرفی کرده است. منظور از الگو در لغت اسوه ، مقتدا و سرمشق است ؛ یعنی کسی که در تمام خصوصیات شایسته الگوبرداری و پیروی باشد. خداوند متعال نیکوترین الگو برای انسانها را پیامبر گرامی اسام صلی لله علیه وآله معرفی میکند و وجوه امتیاز ایشان را برای پیروی برهمگان در آیات متعدد بیان میکند.

یکی از عرصههای مهم حیات انسان خانواده است و رفتار هر کس در درون خانه و با نزدیکان نشان دهنده شخصیت فکری و اخقی اوست و بهترین نمونه اخقی و رفتاری در خانواده متعلق به پیامبراسام است. با بررسی های انجام شده در آیات و روایاتی که به بیان نحوه برخورد پیامبر با اعضای خانواده و خویشاوندانشان داشتند می توان دریافت که یک انسان در همه موقعیت های زمانی و مکانی و در تمام عمر باید یک منطق داشته باشد که آن منطق برای او اصل بوده و اصالت داشته باشد واز آن تجاوز نکند که پیامبر اسام این گونه بودند. حضرت رسول روشی در عمل داشتند که ما مسلمانان موظفیم که سیره و منطق عملی ایشان را بشناسیم تا از آن در عمل استفاده کنیم. به طور مثال رفتار ایشان در برقراری عدالت در میان اعضای خانواده و احترام به حقوق آنها روش برخورد با فرزندان و محبت و تکریم آنها و اهتمام ویژه به تربیت بر اساس آموزه های دینی و بزرگداشت خویشاوندان و برقراری ارتباط با آنها نقشه راه ما مسلمانان برای دستیابی به یک نمونه ایده آل از خانواده بر اساس الگوی محمدی است.

منابع :

بروجردی، سید ابراهیم، **تفسیر جامع**، قم، عصر ظهور، بی چا، ۱،
پاینده، ابوالقاسم، **نهج الفصاحه**، تهران، دنیای دانش، چاپ اول، ۱
جوادی آملی، عبدالله، **مفاتیح الحیاة**، قم، اسراء، چاپ ۱
الحر العالمی، محمد بن حسن، **وسایل الشیعه**، قم، موسسه آل البيت ع، بی چا، بی تا
حسینی نسب، سید داوود، و اقدم، علی اصغر، **فرهنگ واژه ها و تعاریف
و اصطلاحات تعلیم و تربیت**، تهران، احرار، چاپ اول، ۱۳۷۶
فرهنگ سخنان فاطمه س، قم، موسسه فرهنگی شتی، محمد، **نهج الحیاة**
تحقیقاتی امیرالمومنین ع، بی چا، بی تا
دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ

دوم 1390

شیخ صدوق، **عیون اخبار الرضا**، بی جا، منشورات جهان، بی چا، بی تا
طاهری خرم آبادی، سید حسن، **صله الرحم و قطیعتها**، تهران، جامعه مدرسین
قم، بی چا، ۱۳۷۳
طباطبایی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان ترجمه سید محمد باقر موسوی
همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، بی چا، بی تا
سنن النبی، تهران، پیام عدالت، چاپ دوم، ۱۳۸۵
طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان، ترجمه فراهانی، تهران، بی
چا، ۱۳۵۱
عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، امیر کبیر، چاپ ششم، ۱۳۶۴
متقی، علی بن حسام الدین، **کنز العمال فی سنن الاحوال و الافعال**، بیروت،
مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، دار الحیاء التراث العربی، بی چا،
محمدری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، قم، دار الحدیث، بی چا، ۱۳۷۵
گزیده سیره پیامبر خاتم، قم، موسسه علمی
کارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران، دارالکتب الاسلامیه، بی چا
<http://Noorlib.i> کتابخانه دیجیتال نور
<http://www.kutubkhane.com> کتابخانه مدرسه فقاقت

دارالکتب العلمیه، بی چا، ۱۴۱۹ ه ق

۱۳۶۸

فرهنگی دارالحدیث، بی چا، ۱۳۹۶

۱۳۷۴،

منابع

قرآن، ترجمه ابراهیمی

نهج الباغه، ترجمه بهشتی، تهران، تابان، بی چا، بی تا

1. ابن ابی الحدید، **شرح نهجالباغه**، بی جا، مکتبه آیه الله العظمی المرعشی النجفی، بی چا
۱۳۸۵،

2. ابن سعد، **طبقات الکبری**، بیروت، دارالکتب العلمیه، بی چا، ۱۴۱۰ ه ق 3. ابن فارس

،احمد بن فارس ،معجم مقائیس اللغه ،قم ،مرکز النشر ،چاپ اول، ۱۴۰۴ه

ق

4. اعرافی، علیرضا، فقه تربیتی، قم، موسسه اشراق و عرفان، چاپ سوم، ۱۳۹۵ 5. آلن برو،

فرهنگ علوم اجتماعی ترجمه ساروخانی، باقر، تهران ،کیهان، چاپ

چهارم، ۱۳۸۲

6. بروجرودی، سید ابراهیم، **تفسیر جامع**، قم، عصر ظهور، بی چا، ۱۳۹۴
7. پاینده، ابوالقاسم، **نهج الفصاحه**، تهران، دنیای دانش، چاپ اول، ۱۳۲۴
8. جوادی آملی، عبدالله، **مفاتیح الحیاه**، قم، اسراء، چاپ ۶۳، ۱۳۹۱
9. الحر العالمی، محمد بن حسن، **وسایل الشیعه**، قم، موسسه آل البيت ع، بی چا، بی تا
10. حسینی نسب، سید داوود، و اقدم، علی اصغر، **فرهنگ واژه ها و تعاریف و اصطلاحات تعلیم و تربیت**، تهران، احرار، چاپ اول، ۱۳۷۶
11. دشتی، محمد، **نهج الحیاه** (فرهنگ سخنان فاطمه س)، قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین ع، بی چا، بی تا
12. دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۰
13. زمخشری، جارالله، **تفسیر کشاف**، ترجمه مسعود انصاری خوشابر، بی جا، ققنوس، چاپ اول، ۱۳۸۹
14. شعاری نژاد، علی اکبر، **فرهنگ علوم رفتاری**، تهران، امیر کبیر، چاپ دوم، ۱۳۷۵
15. شیخ صدوق، **عیون اخبار الرضا**، بی جا، منشورات جهان، بی چا، بی تا
16. طاهری خرم آبادی، سید حسن، **صله الرحم و قطیعتها**، تهران، جامعه مدرسین قم، بی چا، ۱۳۷۳
17. طباطبایی، محمد حسین، **ترجمه تفسیر المیزان** ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، قم. دفتر انتشارات اسامی، بی چا، بی تا
18. _____، **سنن النبی**، تهران، پیام عدالت، چاپ دوم، ۱۳۸۵
19. طبرسی، فضل بن حسن، **تفسیر مجمع البیان**، ترجمه فراهانی، تهران، بی چا، ۱۳۵۱
20. عمید، حسن، **فرهنگ عمید**، تهران، امیر کبیر، چاپ ششم، ۱۳۶۴
21. متقی، علی بن حسام الدین، **کنز العمال فی سنن احوال و افعال**، بیروت، دارالکتب العلمیه، بی چا، ۱۴۱۹ ه ق
22. مجلسی، محمد باقر، **بحار انوار**، بیروت، دارالحیاء التراث العربی، بی چا، ۱۳۶۸
23. محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، قم، دارالحديث، بی چا، ۱۳۷۵
24. _____، **گزیده سیره پیامبر خاتم**، قم، موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، بی چا، ۱۳۹۶
25. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، تهران، دارالکتب السامیه، بی چا، ۱۳۷۴

26. کتابخانه دیجیتال نور <http://Noorlib.ir>
27. کتابخانه مدرسه فقاہت <http://lib.eshia.ir>